

GORSKI SVET IN ALPSKO SMUČANJE

KRVAVEC: BITI ALI NE BITI

IGOR MAHER

Vsake toliko časa slovensko javnost vznemirijo novice o načrtih za kakšen nov zimskošportni center. Pred nekaj leti je bil v središču pozornosti Vršič, pred nedavnim se je govorilo o Snežniku, sedaj pa leze v ospredje Krvavec. Vprašanje je seveda, koliko je bilo načrtov in njihovih uresničitev, ki so šli mimo javnosti in neredko tudi mimo zakona.

Gorski svet pa propada. Ni dovolj, da je vse bolj ogrožen zaradi splošne onesnaženosti okolja; vanj vse bolj agresivno posegajo tudi interesi turistične industrije. Ta noče doumeti, da je ohranitev okolja tisti adut, ki bo najbolj privabljal goste.

DVE PLATI RESNICE

Razumljivo je, da pri načrtih, kot je sedanjemu zvezi s posegi na Krvavcu, prihaja do razhajanj v interesih turističnih delavcev in naravovarstvenikov. Žalostno je, da med njimi skoraj ni sodelovanja in usklajevanja mnenj. Celu nasprotno: večkrat smo priča prikritim omalovaževanjem, osebnim napadom in čustvenim izlivom v javnih medijih, kar nikakor ne more prispevati k rešitvi problema. Tako smo brali, da na Krvavcu zaradi načrtovanega umetnega zasneževanja ne bo več problemov zaradi pomanjkanja snega. Pri tem je pisec po nepotrebem dal nekaj nizkih udarcev nasprotnikom takih posegov, za katere pravi, da nas vodijo v »idilično zaostali primitivizem«. Tako enostransko poročanje ne koristi nikomur.

Priznam, da je tako kot pri večini smučarjev tudi moj interes, da je smučišče čim lepše urejeno in čim lažje dostopno. To je ena plat resnice. Obstaja pa tudi druga, ki pravi, da uresničitev takih želja pomeni določen poseg v okolje. Zakaj bi zapirali oči pred to drugo platjo ali celo trdili, da gre za laž! Le trezen, argumentiran pristop ob upoštevanju vseh prizadetih bo lahko prinesel odločitev, katera resnica bo nagnila tehtnico končne razsodbe.

O argumentih, za katerimi stoje žičničarji in turistični delavci, tu ne bi izgubljali besed, saj so glede na smučarski značaj našega naroda v glavnem znani. Manj pa je znanega o argumentih nasprotno, »primitivne« strani, torej tistih, ki se zoperstavljajo dobrobitim turističnega razvoja. Nekaj stališč smo lahko spoznali že v prispevku izpod peresa dr. Pluta (Delo, 24. 3. 1990).

Najprej si oglejmo splošne probleme, ki

nastanejo z zgraditvijo in obratovanjem smučišča.

S prostorskega vidika je vsako smučišče velik poseg v prostor, še posebno, če je potrebno za potrebe smučišča izsekati gozd, ter v primeru strojne izravnave terena. Vizualni učinki takih posegov so dobro vidni vsakomur, ki se v mesecih brez zimske odeje z gorenjske strani zazre proti Krvavcu, kjer so pobočja Zvoha priredili za ugodno smuko.

NEMOGOČA PONOVNA OZELENITEV

Pustimo estetski vidik ob strani, kajti estetsko dožemanje krajine je odvisno predvsem od kulturne razgledanosti vsakega posameznika. Ne moremo posploševati, da je naravna gorska krajina največji možni užitek, ki ga lahko privoščimo našim očem, ko pa moramo dopustiti možnost, da je nekaterim morda bolj pri srcu pogled na enolično, zbuldožirano pobočje, prepreženo z erozijskimi jarki. Upajmo, da takih »estetov« ni prav veliko. Tudi če bi morda bili za ceno ugodne smuke pripravljeni žrtvovati vizualno skiadnost gorske narave, pa ne moremo mimo dejstev, ki ne govorijo v prid takih posegov.

Pri gradnji smučišč moramo ločevati dva osnovna tipa posegov. Prvi je izgradnja smučarskih prog na za to primernih brezgozdnih površinah: traviških nad gozdno mejo ter pašnikih, travnikih in košenicah pod gozdno mejo, ki so običajno namenjene kmetijski rabi. (Zaradi oblikovanosti terena in specifične geološke zgradbe pa takšnih površin v našem gorskem svetu ni na pretek.) Poseg je v tem primeru minimalen, težave nastopijo šele z obratovanjem smučišča. V drugem primeru pa gre za strojno odstranitev rastlinstva in tal, da bi izravnali reliefno razgibane površine. Posledica odstranitve humusne plasti in preperine pomeni izrazito poslabšanje vodnega režima tal. Tudi za 10-krat se zmanjša zadrževalna sposobnost za vodo. S tem se poveča površinski odtok in odnašanje tal, z drugimi besedami, okrepijo se erozijski procesi, hudourniška dejavnost, in v končni fazi lahko slabo načrtovana izgradnja smučišča pripelje do pravih naravnih katastrof.

Pri posegih nad gozdno mejo je poleg vizualnega učinka in poslabšanja vodnega režima največji problem trajna stabilizacija in ponovna ozelenitev tako uničenih pobočij. Dosedanje raziskave so pokazale, da je učinkovita ozelenitev nad gozdno mejo praktično nemogoča, razen ob velikanskih vlaganjih. Vzroki so v slabših

rastnih razmerah in specifičnih procesih razmnoževanja ter neprimernosti mešanice semen, ki jo običajno uporabljajo za ozelenitev.

DALJŠA SNEŽNA IN KRAJŠA RASTNA SEZONA

Tudi obratovanje smučič predstavlja določen kvaren vpliv na okolje. Predvsem je potrebno posebej poudariti poškodbe na vegetaciji in tleh, ki nastanejo pod vplivom kovinskih robnikov smučič in mehanske priprave prog. Posebno je to očitno ob nezadostni debelini snežne odeje. Poleg direktnih mehanskih poškodb se pojavljajo tudi posredni učinki. Prihaja do zabitosti tal in s tem zmanjšane vodne kapacitete, zmanjšane aktivnosti talnih organizmov, povečanega odtoka in erozije. Zbitost snežne odeje in tvorba ledene plasti pomenita slabšo toplotno izolacijo in s tem zmrznjenje tal. Posledica je med drugim tudi podaljšanje snežne in s tem skrajšanje vegetacijske sezone ter zakasnitev razvojnih procesov rastlin.

Zaradi zbitosti snežne odeje prihaja v pritalnem sloju do anaerobnih razmer, kar omogoča razvoj plesni in gnilobnih procesov. Končni učinek je poškodovanost rastlin, sprememba vegetacije, zmanjšanje biomase, kar vse se navzven kaže tudi kot ekonomska škoda v obliki manjšega pridelka.

Umetni sneg in kemična preparacija snega samo še stopnjujeta nekatere oblike poškodb, predvsem zaradi večje zbitosti snežne odeje in skrajšanja vegetacijske sezone.

Umetni sneg na prvi pogled res ne more predstavljati prav velikega problema, kajti v bistvu gre za naraven proces, ko iz vode ob nizkih temperaturah nastajajo snežni kristali. Večinoma pri tem ne uporabljajo umetnih dodatkov. Koristi od takega snega ima predvsem turistično gospodarstvo, čeprav tudi na okolje ne deluje samo v negativnem smislu. Travno rušo namreč umetni sneg uspešneje varuje pred mehanskimi poškodbami, ki nastanejo zaradi delovanja robnikov smučič in gosenic teptalcev. Ob uporabi umetnega snega večinoma tudi ni potrebna kemična preparacija prog ob večjih tekmovanjih. Ti kemični dodatki lahko škodljivo vplivajo na rastlinske združbe in na kvaliteto vodotokov pod smučičišči.

DRAGA PRIDELAVA SNEGA

Na žalost pa so negativni vplivi na okolje številnejši.

Razdelimo jih lahko v dve skupini: negativni vplivi, do katerih prihaja pri pripravi in izdelavi umetnega snega, ter vplivi samega umetnega snega na okolje — na tla in vegetacijo.

Umetni sneg je gostejši, bolj kompakten v primerjavi z naravnim, tvorba ledene plasti je pogostejša in s tem tudi pojav anaerobnih razmer pri in v tleh pod snegom. Temu sledi poškodovanost rastlinstva in spremembe v številu in aktivnosti talne flore in favne. K večji poškodovanosti prispeva tudi večkratno zmrzovanje in taljenje tal, kar poveča nevarnost erozijskih procesov. Tudi večja vsebnost vode v umetnem snegu pripomore k večji eroziji v času spomladanskega taljenja snega, predvsem zaradi nizke zadrževalne sposobnosti na večini smučičišč.

Od problemov, ki nastopajo pri izdelavi umetnega snega, pa moramo predvsem posebej poudariti veliko porabo električne energije in vode, hrup, ki nastaja pri delovanju snežnih topov oz. snežnih turbin in prostorski vidik posega — napeljuje omrežja za razvod vode (in zraka). Najglasnejši topovi dosežejo tudi 100 db(A), in to predvsem v nočnem času (nizke temperature, nižja cena elektrike), kar pri ocenjevanju vpliva na okolje, predvsem na živali, ni tako nepomembno. Poraba električne energije za obratovanje sistema zasneževanja ni zanemarljiva; odvisna je predvsem od obsega sistema in (ne)pripravnosti vodnega vira (morebitno črpanje

Dobra planinska sezona

Gospodarska komisija Planinske zveze Slovenije je poskusila oceniti, kako uspešna je bila letošnja sezona v planinskih postojankah. Zato je nekaterim planinskim društvom poslala vprašalnik, s katerim je želela dobiti odgovore na vprašanja, kakšna sta bila obisk in nočitev v primerjavi z lanskim letom, ali je postojanka poslovala z dobičkom ali izgubo, kakšno je bilo stanje glede ponudbe in plač osebja in kakšno je bilo stanje glede ekologije.

Na podlagi odgovorov, ki jih je Gospodarska komisija dobila do prvih oktobrskih dni, meni, da večina planinskih društev, ki so odgovorila, ocenjuje letošnjo sezono kot uspešno; predvsem to velja za tista društva, ki so v svojih kočah postavila primerne cene in z njimi niso pretiravala. Večina anketiranih odgovarja, da se je letos povečalo tako število obiskovalcev kot tudi število nočitev ali pa je to ostalo vsaj na lanskeoletni ravni. Iz odgovorov pa ni razvidno razmerje med nočitvami in obiskom.

Podobne odgovore kot glede obiska je Gospodarska komisija dobila tudi glede poslovanja planinskih postojank. Povsod namreč ocenjujejo, da imajo postojanke dobiček ali pa poslujejo vsaj na lanskeoletni ravni. Med odgovori izstopa PD Kamnik, kjer se je dobiček povečal za 75 odstotkov, in sicer v obeh njegovih viso-

vode iz nižjih predelov). S kubikom vode lahko zasnežimo šest kvadratnih metrov smučišča 20 centimetrov na debelo. Zagotovitev takih količin vode pa je v zimskem času dostikrat problematična zaradi nizkih vodostajev naših vodotokov. Tako je bila lansko leto na smučišču v Podkorenju, kjer imajo sistem za umetno zasneževanje, izdelava umetnega snega zelo otežena, ker je Sava Dolinka dobesedno presahnila in je odvzem vode pomenil večanje koncentracij odplak iz turističnega naselja Kranjska gora (ki še vedno nima čistilne naprave) v reki.

ZAČARAN KROG VODE IN TOKA

Točnih načrtov za umetno zasnežitev smučišč na Krvavcu ne poznam. Vem pa, da je za izdelavo snega potrebno zagotoviti precejšnje količine vode, ki je v teh višinah ni v izobilju. Pojavi se možnost izdelave manjše akumulacije ali pa črpanje iz nižjih predelov, kar še poveča porabo električne energije.

Tudi če zanemarimo moralno vprašanje, od kod človeku pravica, da po lastni volji odloča o začetku in koncu zime, še vedno ostane vprašljiva upravičenost takega posega. Nikakor ne dvomim, da smučarji ne

bi bili pripravljeni tako pridobljenega snega tudi ustrezno poplačati in pokriti stroške porabljene energije. Dobro pa vemo, da so danes zaradi pridobivanja te energije ogroženi že celi ekosistemi. Ali bo za večji nedeljski užitek pri smučanju treba termoelektrarnam izpustiti še malo več strupenih plinov nad naše gozdove, ali pa bomo celo pripravili žrtvovati še katero reko za novo hidroelektrarno? Na žalost okolje še vedno nima svoje cene.

Glede na to, da je večina smučišč lociranih v višjih legah, v zaledju vodnih izvirov in zajetij, je upravičena skrb za ohranitev neoporečnih virov pitne vode, ki z večanjem onesnaženosti nižinskih virov (podtalnica) pridobivajo veljavo. S smučarsko dejavnostjo je povezana uporaba mnogih snovi, ki so lahko potencialni onesnaževalci voda: kemikalije za utrjevanje snežne odeje, gorivo, olja in masti, potrebni za obratovanje sedežnic, vlečnic in teptalnih strojev, smučarski voski, kreme in olja za sončenje, odplake iz gostinško-hotelskih objektov. Že samo izgradnja oziroma izravnavanje smučarske proge pomeni povečanje koncentracije nekaterih nutrientov v vodotokih pod smučišči.

Z izgradnjo smučarskih prog je ponavadi povezan tudi razvoj turistične infrastruk-

kogorskih planinskih postojankah, predvsem (verjetno) zaradi slabe zime pa sta koči PD Kranj na Gospinci in na Ledinah imeli precejšnjo izgubo in za 70 odstotkov manjši promet kot lani.

Ponudba ljudi za delo v planinskih postojankah je bila letos nekoliko boljša kot lani ali pa je stanje vsaj enako prejšnjim letom. Ob precejšnjem povpraševanju za delo pa manjka kakovost, saj tako planinska društva kot PZS opažajo, da »ta pravih« oskrbnikov skorajda ni več; starejši se namreč umikajo, mlajših pa sezonsko delo ne zanima. — V letošnjem letu se je po navedbah planinskih društev močno povečal strošek za delovno silo (pri PD Javornik — Koroška Bela na primer za 1500 odstotkov!), kar pa je treba verjetno pripisati dinarski primerjavi z lanskim letom. Sicer pa je nagrajevanje pri večini planinskih društev odvisno od ustvarjenega prometa v koči; tako se višina plače (Kamnik, Jesenice, Radovljica) giblje med 10 000 in 15 000 dinarji.

Po mnenju planinskih društev se je ekološka situacija v primerjavi s prejšnjimi leti močno izboljšala. V precej planinskih kočah so opustili pranje rjuh, v precej kočah se ogrevajo za bombažne ali podobne lahke »spalne vreče« — rjuhe, ki jih obiskovalci nosijo s seboj, v precej kočah pa perejo z brezfosfatnimi praški. Smeti nosijo obiskovalci s seboj v dolino, v dveh postojankah pa proizvajajo elektriko s sončnimi celicami.

Za prihodnjo ali prihodnje sezone bo Gospodarska komisija pri PZS skupaj s planinskimi društvi pripravila projekt ekološke sanacije planinskih postojank, v katerem bodo opisani in finančno ovrednoteni posegi, s katerimi bi v čim večji meri prispevali k varovanju okolja pred onesnaževanjem. Pri tem bi upoštevali izkušnje, ki jih že imajo v drugih državah in se nanašajo na zmanjšanje porabe vode, predvsem še za sanitiranje, pranje in pomivanje, na čiščenje odpadnih vod, na uvedbo suhih stranišč, uporabo alternativnih virov energije (predvsem še sonca), ki ne onesnažujejo okolja ter na odstranjevanje in predelavo smeti.

Finančno ovrednoten projekt ekološke sanacije planinskih postojank in njihove okolice naj bi predložili slovenski vladi, ki naj bi za to prispevala denar iz »ekološkega dinarja«. Ta projekt bi lahko služil tudi kot eden od elementov za podpis novega samoupravnega sporazuma za visokogorske planinske postojanke in planinska pota, saj se dosedanja leta izteka. Takšno pridobivanje sredstev bo nujno, saj se je gradbena dejavnost zaradi pomanjkanja denarja v planinskih društvih in gospodarstvu občutno zmanjšala in kar nekaj investicij ni končanih (na primer Erjavčeva koča, Planika, Okrešelj, Grohat, Staničev dom), čeprav je bilo to pred začetkom letošnje gradbene sezone mogoče pričakovati.

ture, kar predstavlja dodatno kopičenje ljudi in škodljivih snovi v občutljivem gorskem okolju (fekalije, gorivo, odpadki...). V načrtu je tudi izgradnja oziroma razširitev sedanje ceste na Krvavcu, kar bi pomenilo širjenje turističnih objektov in večanje že obstoječih problemov. Omeniti je potrebno tudi vpliv, ki bi ga imela cesta oziroma cestni promet. Študije s smučišč v ZDA kažejo, da se zaradi zimskega soljenja dovozne ceste močno povečajo vsebnosti večine nutrientov in nekaterih elementov, kar zmanjša kvaliteto vode. Zmanjša se tudi število živalskih vrst v takem vodotoku. Povečevanje avtomobilskega prometa pa pomeni tudi večje onesnaževanje zraka in tal z izpušnimi delci in plini. V snegu, rastlinah in vodotokih ob smučiščih s cesto so ugotovili povečane količine težkih kovin.

ISKANJE SKUPNIH REŠITEV

Obstoječe stanje na Krvavcu kot tudi omenjeni načrti za prihodnost pomenijo

Daljše evropske pešpoti

V društvenih prostorih Planinske zveze Hrvaške so se 26. in 27. aprila letos srečali predstavniki te organizacije in delegacija Evropske popotniške zveze ter razpravljali o podaljšanju evropskih pešpoti E-4, E-6 in E-7 skozi Hrvaško. Dogovorili so se:

● E-4 YU Kneževu — Beli Manastir — Tikveš — Osijek — Vinkovci z odcepom proti Fruški gori in z drugim odcepom proti meji z BiH bo markirala Planinska zveza Hrvaške (PZH) do konca letošnjega leta. Ta čas naj bi se tudi dogovorili, iz katerih krajev se bo ta pot nadaljevala v Vojvodino in BiH.

● E-7 YU od Kumrovcia do Vinkovcev je zamišljena v dveh različicah: bodisi skozi Hrvaško Zágorje mimo Krapine do Marije Bistrice ali pa skozi Zaprešič in prek Medvednice do Marije Bistrice; v obeh primerih bi pot šla dalje skozi Zelino, Križevce, Bjelovar, Daruvar, Papuk, Našice, Djakovo, Vinkovce in Ilok. PZH bo to pot markirala do maja 1991.

■ E-6 YU od Kastva vzdolž Velebita do Baških Oštarij naj bi bila markirana do konca maja 1991. Markiranje E-6 YU naj bi se nadaljevalo, kot so se dogovorili na tem sestanku, vse prihodnje leto in leto 1992, in sicer do meje s Črno goro. Nadaljevanje te poti bo v drugi polovici potekalo po dolini Zrmanje, do slapov Krke, na Kozjak, prek Mosorja in Biokova, nakar se bo pot spustila v dolino Neretve in šla mimo Dubrovnika do Orjena v bližini Boke Kotorske.

vedno večji poseg v prostor in vedno večjo grožnjo dolinskemu življenju. Že zaradi obvarovanja virov pitne vode bi se morali izogibati gradnji in načrtovanju športnoturističnih centrov z velikimi gostinskimi in hotelskimi zmogljivostmi na gorskih grebenih in slemenih.

Medtem ko po svetu vse bolj nasprotujejo izgradnji novih smučarskih centrov, ko se zaradi prevladujočih negativnih učinkov posegov v gorski svet odpovedujejo tudi organizaciji olimpijskih iger in ko marsikje z zakoni prepovedujejo in kaznujejo uporabo umetnega zasneževanja (Liechtenstein, Švica), se pri nas vse glasneje javljajo glasniki »edine pravilne smeri razvoja« po zgledu razvitih alpskih dežel, kjer jim je uspelo pozidati cele gorske skupine in kjer zaradi uničenega okolja že opažajo upad turističnega obiska. Ali se bomo zopet prepozno zavedli, kot že tolikokrat, da sprejemamo »umazano tehnologijo«, ki se ji drugod že odpovedujejo? Jasno mi je, da za vsem stojijo veliki poslovni interesi, še bolj jasno pa mi je, da imamo nekaj, kar marsikje ne morejo več ponuditi turistu. To je še v veliki meri ohranjeno okolje, od zasneženih grebenov Alp do modrine Jadrana, z obilico kulturnih in naravnih znamenitosti, ki kar vpijejo po razvoju tako imenovanega mehkega turizma brez gigant-skih betonskih škotel, ki se imenujejo hoteli. Zakaj bi uničevali te dragocenosti, namesto da bi jih čimbolj ohranjene pokazali turistom, in sicer v obojestransko zadovoljstvo? Jasno je, da razvoja ne moremo in ne želimo ustaviti; potrebno je le prisluhniti glasovom vseh zainteresiranih in prizadetih ter poiskati skupne rešitve.

NAŠI VRTOVI BREZ DATELJNOVIH PALM

Za konec pa še nekaj špekulativnih misli, ki zaenkrat ne morejo biti niti potrjene niti zavrnjene.

Nihče ne more z gotovostjo trditi, da so zadnje mile zime brez snežne odeje samo odraz naravnih nihanj. Morda so v ozadju celo globalne spremembe klime zaradi učinka tople grede. V tem primeru se za pomanjkanje snega lahko zahvalimo kar človekovi kratkovidnosti, ko smo predvsem v zadnjem stoletju z vsesplošnim onesnaževanjem doobra posegli v življenjske razmere na našem planetu. Če se bo to izkazalo za resnično, se bo morda treba sprijazniti z dejstvom, da na naših smučiščih smučanje ne bo več možno, kar je razumejše kot za vsako ceno ustreči naši pohlepnosti in nečimrnosti. S tem, da na naših vrtovih ne moremo gojiti dateljnovih palm, smo se že sprijaznili. Se bomo pa še s tem, da pri nas tudi smučali ne bomo.